

معرفی و اعتباریابی شایستگی های دانشجو معلمی آموزش ویژه

The Competencies of a Special Education Teacher Student

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۱/۱۴، تاریخ ارزیابی: ۱۴۰۰/۸/۵، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۱/۱۱

 [20.1001.1.25382241.1400.12.24.10.2](https://doi.org/10.25382/241.1400.12.24.10.2)

Dr. S.Bazrafshan, Dr.E.Zarii,
Dr.P.Sharifi, Dr.A.Delavar

Abstract: This research defines the scope and level of competency of special education teachers and its validation. In this research, a mixed research design was used, so that in the qualitative part, the method of documentary research and qualitative content analysis with a deductive approach with unstructured matrix was used. In a small part, the validation of competencies was done through the formation of focus groups consisting of 10 special education specialists and the development of 12 criteria. A systematic review method was used to search and collect scientific texts and articles. Also, semi-structured interviews were conducted with experts and specialists in the education of exceptional children, employers of the organization and departments of exceptional education, and faculty members of Teacher Training University. The sample members were purposefully selected and repeated after interviews with 21 people. As the results of this study reveals, although the definitions of competency, its scope and level vary according to the goals of the profession and different fields in different countries and societies, this systematic review showed comprehensive discussions in five areas and 47 sub-categories.

Keywords: student competence, special education teachers, areas of competencies, levels of competencies, competence underlying factors

دکتر صابره بذرافشان^۱، دکتر اسماعیل زارعی زوارکی^۲

دکتر پرویز شریفی در آمدی^۳، دکتر علی دلاور^۴

چکیده: دانشجومعلمان آموزش ویژه برای تعیین دقیق وضعیت و نیازهای دانش آموزان خود و پیش بینی و طراحی آموزش ویژه و حمایت از دانش آموزان با نیازهای ویژه، همچنین مقابله با چالش‌ها و مشکلاتی که در طول فعالیت‌های آنها به عنوان معلم آموزش ویژه به وجود می آید، نیاز به مهارت‌ها و شایستگی‌های کاملا تخصصی دارند. این مطالعه به تعریف، دامنه‌ها و سطح شایستگی دانشجو معلم آموزش ویژه و اعتباریابی آن می پردازد. در این پژوهش، از طرح تحقیق آمیخته استفاده شد، به این ترتیب که در بخش کیفی از روش پژوهش اسنادی و تحلیل محتوای کیفی با رویکرد قیاسی با ماتریس ساختار نیافته استفاده شد و در بخش کمی از طریق تشکیل گروه‌های کانونی متشکل از ۱۰ نفر از متخصصان آموزش ویژه و تدوین ۱۲ ملاک، به اعتباریابی شایستگی‌ها پرداخته شد. برای جستجو و جمع آوری متون و مقالات علمی، شیوه مرور نظام‌مند به کار رفت. همچنین با صاحب‌نظران و متخصصان آموزش کودکان استثنایی، کارفرمایان سازمان و ادارات آموزش و پرورش استثنایی کشور و اعضای هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان، مصاحبه نیمه ساختار یافته انجام شد. اعضای نمونه به شیوه هدفمند انتخاب و بعد از مصاحبه با ۲۱ نفر به تکرار رسید و مطابق به نظر استاد راهنما ادامه مصاحبه ضروری نبود. نتیجه‌گیری: تعریف حوزه‌های سطوح دستیابی به شایستگی‌ها برحسب اهداف و زمینه‌های فرهنگی، سیاسی و آموزشی سازمان‌ها در کشورها و جوامع گوناگون متفاوت است. با انجام این مرور نظام‌مند، پنج حوزه اصلی و ۴۷ زیرمجموعه و همچنین سه سطح دستیابی به شایستگی‌ها شناسایی شد.

کلمات کلیدی: شایستگی دانشجو معلمان آموزش ویژه، حوزه‌های شایستگی‌ها، سطوح شایستگی‌ها، عوامل زمینه ساز شایستگی‌ها.

^۱ دبیرشاغل در مدارس استثنایی. Bazrafshan333@gmail.com

^۲ دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی. ezaraii@yahoo.com

^۳ استاد دانشگاه علامه طباطبائی. Dr.sharifidaramadi@yahoo.com

^۴ استاد دانشگاه علامه طباطبائی. delavarali@yahoo.com

مقدمه

در سیستم های آموزش در سراسر جهان میل مشترکی برای شناسایی ویژگی های معلمان خوب و گسترش آن وجود دارد (هانتلی، ۲۰۱۱). علی رغم تمام تلاش هایی که در این زمینه انجام شده است، هنوز تعریف واضح و مشترکی از معلم موثر و توافق کلی درباره ی بهترین شیوه ارزشیابی کیفیت ویژگی ها و عملکرد معلمان وجود ندارد. با این همه شکی نیست که معلمان پیوسته درگیر فعالیت های متعدد و پیچیده ای هستند (سوماریانتا و دیگران، ۲۰۱۸) و برای مدیریت آن باید شایستگی هایی در آن ها توسعه یابد. معلمی شغلی منحصر به فرد و دشوار است، نیازها و چالش های مختلف دانش آموزان با نیازهای ویژه آموزشی، دشواری های کار معلمان را بیشتر و آن را با مجموعه ای از مسئولیت های بزرگ همراه می کند (یوکر یاسموسن و دیگران، ۲۰۱۸). بنابراین دانشجو معلمان آموزش ویژه برای مواجه شدن با مشکلات پیش بینی نشده و تنوع نیازهای دانش آموزان خود به مهارت های کاملا تخصصی نیاز دارند (ولف، ۲۰۱۵).

افزایش مهارت ها و شایستگی های معلمان آموزش ویژه، سهم مهمی در افزایش دستاوردهای دانش آموزان آنها دارد. معلمان که بنیانی محکم از دانش و آگاهی نسبت به ماهیت بروز معلولیت در کودکان داشته باشند، برای مهار مشکلات متأثر از معلولیت ها و آسیب دیدگی های این کودکان احساس تعهد داشته باشند و مهارت لازم را کسب کرده باشند، هدف های واقع بینانه ای برای دانش آموزان تعیین می کنند و پیشرفت آنها را با دقت بیشتری برآورد می نمایند. آنها با سایر همکاران و متخصصان و خانواده ها همکاری می کنند تا راه هایی برای ورود این دانش آموزان به جامعه بیابند و آنها را پشتیبانی می کنند تا بتوانند زندگی مستقلی را اداره کنند (پریتی، ۲۰۱۱). رویکردهای آموزش بارها در سراسر دنیا دچار تحول شده است، پیرو این موضوع تلقی از آموزش کودکان با نیازهای ویژه نیز دچار دگرگونی شده است (یوکر یاسموسن، ۲۰۱۸). در گذشته آموزش کودکان با نیازهای ویژه آموزشی تنها بر آموزش های عملکردی و مهارت های اجتماعی متمرکز بود (کان لی شارون و دیگران، ۲۰۱۷) اما امروز انتظار می رود

1Helen Huntly
2Sumaryanta
3Meryam Ucar Rasmussen
4Sara B. Woolf
5Preeti
6Conley, Sharon

معرفی و اعتباریابی شایستگی های دانشجو معلمی...

فرصت برابری برای همه انسان‌ها برای رسیدن به بالاترین حد خیر و پیشرفت در همه زمینه‌ها از جمله تحصیلات فراهم شود (چوی و کانگ ۲۰۱۹).

بنابراین دانش آموزان با نیازهای ویژه آموزشی مانند سایر همسالان خود برای دستیابی به برنامه‌های درسی آموزش عمومی حمایت می‌شوند و در بسیاری از کشورهای دنیا رویکرد آموزش فراگیر در حال گسترش است (چیتیو و بریندا^۴ ۲۰۱۸). پیرو این موضوع، برنامه‌های آماده سازی دانشجو معلمان آموزش ویژه نیز در سراسر دنیا در حال تحول است (وار و دیگران، ۲۰۱۹).

علی‌رغم تمام تلاش‌هایی که در زمینه شناسایی شایستگی‌های معلمان انجام شده است، هنوز تعریف واضح و مشترکی از معلم موثر و شایسته و توافق کلی درباره بهترین شیوه ارزشیابی کیفیت ویژگی‌ها و عملکرد معلمان، وجود ندارد.

توجه به نتایج پژوهش‌های انجام شده در کشور ما نیز نشان می‌دهد که در مسیر تحقق اهداف آموزش مبتنی بر شایستگی دانشجو معلمان، چالش‌هایی وجود دارد. در این برنامه مفاهیم انتزاعی چون مهارت‌های اصلی، شایستگی‌های مورد انتظار دانشجو معلمان گنجانده شده است که تدوین و تدارک این مفاهیم در عمل شرایط ویژه ای را می‌طلبد (الماسی، ۱۳۹۶).

در سند تحول بنیادین به طور مستقیم به معلمان دانش آموزان با نیازهای ویژه اشاره نشده و از دانش آموزان با نیازهای ویژه نیز به صورت مستقیم مطلبی آورده نشده است. همچنین در این سند به شایستگی‌های پایه (اعتقادی، اخلاقی و دانش پایه) و همچنین شایستگی‌های ویژه (دانش تخصصی، دانش تربیتی و مهارت‌های تربیتی) در قالب بیانیه اشاره شده است اما فهرست و مدلی که به طور دقیق شایستگی‌های مورد نیاز دانشجو معلمان آموزش ویژه و راه‌های دستیابی به آن را نشان دهد، ارائه نشده است.

برای کارآمد بودن آموزش دانشجو معلمان لازم است شایستگی‌های اساسی، شایستگی‌های عملکردی و شایستگی‌های شغلی و رهبری مورد نیاز دانشجو معلمان با توجه به رویکردهای نوین شایستگی، شناسایی و در قالب الگویی ارائه گردد.

مرور ادبیات مربوط به شایستگی‌ها، درجه‌ای از ابهام مفهومی را آشکار می‌کند زیرا اصطلاح شایستگی با مهارت‌ها، توانایی‌ها، قابلیت‌ها، ظرفیت‌ها، مدارک تحصیلی و سایر مفاهیم همراه است. شایستگی‌ها به عنوان مجموعه‌ای از دانش، مهارت‌ها و نگرش‌ها دیده می‌شوند که عملکرد موفقیت آمیز کار و حل مسئله را امکان پذیر می‌سازند.

1The highest good for all

2Choi and Kang

3Inclusive learning

4Chitiyo and Brinda

5Vare

دکتر صابره بذرافشان، دکتر اسماعیل زارعی زوارکی، دکتر پرویز شریفی درآمدی، دکتر علی دلاور پژوهش در زمینه شایستگی‌ها به سرعت طی سه دهه‌ی گذشته گسترش یافته است و از همان آغاز هدف از این گونه مطالعات شناسایی عملکرد برجسته، تسهیل آموزش،^۲ تعیین اهداف و سنجش نتایج بود.

رویکرد شایستگی بر مبنای رفتارگرایی، رویکردی نسبتاً قدیمی است که در برنامه‌های درسی برخی از کشورها از جمله ایالت متحده آمریکا بیشتر مورد استفاده قرار گرفته است (وین ترتن،^۳ ۲۰۰۶). در مفهوم جزءگرایی یا رفتارگرایی شایستگی موارد جزئی و بنیادی رفتار را در برمی‌گیرد و اشاره می‌کند که رفتارگرایی به عنوان یکی از رویکردهای مبتنی بر شایستگی، بیش از همه رایج بوده و این تا حدی به این دلیل است که مشخص کردن رفتار مبتنی بر وظیفه، ساده‌تر از شناسایی و معرفی مولفه‌های زیر بنایی رفتار است.

یکی از موضوعات مورد توجه رفتارگرایان، یادگیری است که آن را کسب رفتارهای جدید نسبتاً پایدار تعریف می‌کنند. در رویکرد رفتارگرایی، شایستگی در قالب انجام وظایف مجزا تقسیم بندی می‌شود که با تحلیل کارکردی نقش‌های کاری مشخص می‌شود. این تحلیل مبنایی برای گزاره‌ها یا استانداردهای شایستگی است.

تیلور تحلیل وظیفه را مهمترین رکن مدیریت می‌دانست و اعتقاد داشت که مدیران باید راهنمایی‌های کامل و منظمی در مورد جزئیات وظیفه‌ای که باید انجام شود مانند اهداف و روش‌های مورد نظر برای رسیدن به آن اهداف باید ارائه دهند. او کمک بزرگی به مهارت آموزی مبتنی بر شایستگی کرد. او ضمن ابداع تحلیل وظیفه تفکر توصیف شفاف شغل را ترویج کرد. همچنین استانداردهای عملکرد و ارزیابی کارگران بر مبنای شایستگی مبتنی بر شغل، به صورت کمی و با عدد نشان داد. شایستگی‌های مذکور با پدیده‌های قابل اندازه‌گیری برنامه در ارتباط بود. این رویکرد به رغم ساده بودن مورد انتقاد بسیاری از صاحب نظران قرار گرفت. به نظر منتقدان رویکرد رفتارگرایی بیش از حد تقلیل گرا، انعطاف پذیر و تجزیه شده است و به لحاظ تجربی و آموزشی غیرقابل اعتماد است. آن‌ها دلایل زیر را برای انتقاد از رفتارگرایان مطرح می‌سازند:

۱. مواردی چون روابط بین وظایف، خصوصیات که مبنای عملکرد واقع می‌شوند معنا، قصد یا آمادگی انجام کار، زمینه عملکرد و تاثیر جنبه‌های درون فردی و اخلاقی، نادیده گرفته می‌شود.
۲. به دلیل پیچیدگی و ماهیت نامعلوم موقعیت‌های واقعی کار، در مرحله عمل نمی‌توان به اهداف رفتاری آنچنان که در نظریه مطرح می‌شود دست یافت.

Outstanding performance

Facilitate education

Terton

معرفی و اعتباریابی شایستگی های دانشجو معلمی...

۳. اعتبار فنون سنجش مرتبط با الگوی رفتاری، به عنوان شاخص های یادگیری برجسته، نامعلوم و غیرقابل پیش بینی است.

به ویژه رویکرد چک لیست که در آن مواردی چون شایستگی قابل دسترسی هست/ نیست یا شخص می تواند/ نمی تواند یک وظیفه خاص را انجام دهد، رویکردی ساده انگارانه و ناامید کننده تلقی می شود و به جای آنکه معیاری برای برتری باشد، نشان دهنده حداقل عملکرد قابل قبول است.

در تقابل با این دیدگاه و به منظور رفع مشکلات ناشی از نگرش رفتارگرایی، رویکرد شایستگی بر مبنای کل گرا یا تلفیقی به وجود آمد که در آن به شایستگی از منظر وسیع تری نگریسته می شود.

این رویکرد از شایستگی بیشتر در کشورهایی چون استرالیا، آلمان و فرانسه مورد توجه قرار گرفته است. دلامار لی دیست و وین ترتون (۲۰۰۵) شایستگی را ترکیب پیچیده از دانش، مهارت، نگرش و ارزش هایی می داند که در زمینه اجرای وظیفه نشان داده می شود.

در محیط یادگیری شایستگی محور بر مبنای تلفیقی، یادگیرنده بخشی از مجموعه عمل است در حقیقت او نه به عنوان یک دانش آموز یا کارآموز بلکه به عنوان یک همکار سطح پایین تلقی می شود. بدیهی است معلمان هم کارشناسانی هستند که از طریق گفتگوی محترمانه در ساختن دانش فراگیران نقش دارند. در این رویکرد از آنجا که یادگیری با سرعت شخصی یادگیرندگان صورت می گیرد، معلمان به جای انتقال دانش، فرصت های یادگیری را سازمان دهی می کنند.

با توجه به نظریه ساختن گرایی باید این نکته را مد نظر داشت که در رویکرد تلفیقی، شایستگی موفقیتی قطعی تلقی نمی شود بلکه سطوح متفاوتی برای آن در نظر می گیرند سطوحی مانند مبتدی، با تجربه و متخصص. در واقع، شایستگی در این رویکرد تنها رفتاری نیست که آموزش داده می شود بلکه قابلیت های تفکری و فرایندهای تحولی را نیز در برمی گیرد. رویکرد ساختن گرایی، بافت فرهنگ و رویه های اجتماعی موثر در اجرای شایسته را به رسمیت می شناسد و نشان می دهد که چگونه از ویژگی های شخصی برای دست یابی به پیامدهای شغلی واقع در روابط انسانی استفاده می شود.

به زعم بیگز و گیلسون (۲۰۱۹) تعریف شایستگی با توجه به اهداف و زمینه های مختلف که برای آن استفاده می شود، متفاوت است به این معنا که تعریف شایستگی ها باید متناسب با شرایطی که شایستگی ها در آن استفاده می شود، باشد.

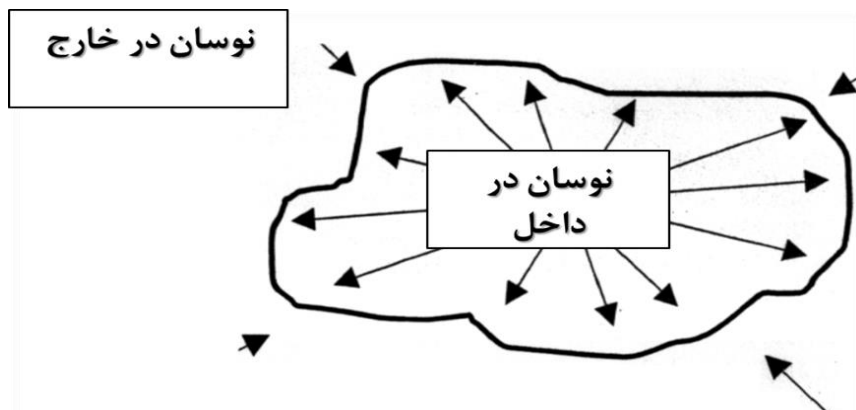
دکتر صابره بذرافشان ، دکتر اسماعیل زارعی زوارکی ، دکتر پرویز شریفی درآمدی ، دکتر علی دلاور مارتینز و وان مریریوان (۲۰۰۲) با تکیه در نظر گرفتن سه متغیر به تعریف شایستگی‌ها در رویکردی که آن را رویکرد مرزی نامیدند، پرداختند، متغیرهایی که دوام و ماندگاری تعریف شایستگی را افزایش می دهد عبارتند از: افراد، اهداف و زمینه‌ها این متغیرها کمک می کند تا تعریف شایستگی‌ها، بیشتر متمرکز بر شرایطی باشند که در آن قرار گرفته اند. در ادامه این سه متغیر به طور مختصر شرح داده می شود:

افراد: شایستگی‌ها بیشتر به عنوان یک سری از اعمال یا ویژگی‌هایی که از گروهی از افراد انتظار می رود تعریف می‌شوند تا عملکرد یا ویژگی‌های فردی.

اهداف: تعریف شایستگی‌ها به اهداف مورد انتظار بستگی دارد. معمولاً اهداف در پاسخ گویی به این پرسش که "تعریف مورد نظر به چه منظوری مورد استفاده قرار می گیرد؟" حاصل می شوند.

زمینه: تعریف شایستگی‌ها با توجه به فرآیندها، میزان گستردگی سازمان‌ها، فرهنگ جامعه و فرهنگ آموزش و خط مشی‌ها انجام می شود.

مطابق با شکل ۱ لغات و اصطلاحات مرتبط با شایستگی (نه برابر با آن) نیروهای خارج (نوسان در خارج) هستند که مرزها را کاهش می دهند. اصطلاحاتی مثل مجموعه‌ای از دانش خاص، مهارت‌ها، توانایی‌ها، کیفیت عملکرد و اجرا. به عبارتی وقتی افراد می خواهند شایستگی را تعریف کنند، روی بعضی از اصطلاحات یا ابعاد مرتبط با شایستگی بیشتر تاکید می‌کنند، به این ترتیب برخی از این نیروها را افزایش یا کاهش می‌دهند و شکل رویکرد مرزی شایستگی را تغییر می دهند. رویکرد مرزی رویکردی انعطاف پذیر و پویاست که امکان تعریف انواع شایستگی را فراهم می کند. نیروهای داخل مرز (نوسان در داخل) حوزه‌ها و ابعاد شایستگی‌ها هستند. وقتی از اصطلاحی که نزدیک به معنای شایستگی است برای تعریف شایستگی استفاده می کنند، در واقع آن لغت جذب مفهوم شایستگی شده و معنای آن را گسترش می دهد.

شکل ۱: نمایش رویکرد مرزی در تعریف شایستگی

به تعبیر وینرت شایستگی‌ها مجموعه‌ای از ویژگی‌ها، دانش، تمایلات، توانایی افراد برای مقابله‌ی موفقیت آمیز و مسئولانه با تغییر شرایط است (وینرت، ۲۰۰۱).

هنگامی که از شایستگی‌های معلمان سخن می‌گوییم منظور ما آن چیزی است که به آنها کمک می‌کند تا در شرایط مختلف، چارچوب‌ها و شرایط مختلف بتوانند بهتر و مؤثر عمل کنند. از این رو آنچه لازم است فقط دستیابی به اهداف آموزشی نیست بلکه آن چیزی است که معلمان را قادر می‌سازد آن اهداف را برآورده کنند. بنابراین، صلاحیت‌ها فقط به توانایی معلمان در تحقق اهداف قابل مشاهده توجه نمی‌کنند بلکه به ویژگی‌ها نیز گسترش می‌یابد که هنوز فوراً آشکار نیستند اما ممکن است در رفتار معلمان مشخص شوند. این شایستگی‌ها نمی‌توانند ابلاغ شوند اما باید توسعه پیدا کنند. این نوع شایستگی‌ها کیفیتی درونی است که تدریس نمی‌شوند اما یادگرفته می‌شود. علاوه بر این، شایستگی یک وضعیت پایان پذیر نیست، بلکه کیفیتی است که بطور مداوم و از طریق عمل توسعه می‌یابد. دهد. در جوامع گوناگون با فلسفه و دیدگاه‌های متفاوت، انتظارات گوناگونی از معلمان دارند و چنانچه اشاره شد تغییرات و تحولات سریع علوم و تکنولوژی نیز شایستگی‌های مورد نیاز آنها را به سرعت تغییر می‌دهد. نتایج تحقیقات مختلفی که به بررسی شایستگی‌های معلمان پرداخته‌اند حاکی از آن است که گرچه موضوع همه آنها شایستگی‌های مورد انتظار معلمان بوده است ولی هر یک از منظر متفاوتی شایستگی‌ها را بررسی و ابعاد و دسته بندی‌های گوناگونی از شایستگی‌های معلمان نشان داده‌اند.

یکی از بهترین تعاریف از شایستگی‌های معلمان را وار و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهش خود ارائه دادند. به زعم آنها هنگامی که از شایستگی‌های معلمان سخن می‌گوییم، منظور ما چیزی است که به آنها کمک می‌کند در موقعیت‌ها، چارچوب‌ها و شرایط مختلف موثرتر عمل

¹ Weinert

دکتر صابره بذرافشان ، دکتر اسماعیل زارعی زوارکی ، دکتر پرویز شریفی درآمدی ، دکتر علی دلاور کنند. بنابراین تنها رسیدن به اهداف آموزشی مد نظر نیست بلکه شایستگی آن چیزی است که معلمان را قادر می سازد تا به اهداف دست یابند.

هدف از پژوهش حاضر ارائه تعریف، حوزه یابی و معرفی سطوح شایستگی های مورد انتظار دانشجو معلمان آموزش ویژه و اعتبار یابی آن است. به این منظور ابتدا به دنبال پاسخ گویی به پرسش های زیر هستیم:

پرسش های پژوهش

- ۱- حوزه های شایستگی های دانشجو معلمان آموزش ویژه چیست؟
- ۲- شایستگی های کلیدی دانشجو معلمان آموزش ویژه کدام است؟
- ۳- چه عواملی در توسعه ی شایستگی های دانشجو معلمان آموزش ویژه تاثیر می گذارد؟
- ۴- تعریف شایستگی های دانشجو معلمان آموزش ویژه چیست؟
- ۵- آیا شایستگی های تعیین شده برای دانشجو معلمان آموزش ویژه از اعتبار برخوردار هستند؟

روش پژوهش

در این پژوهش در بخش کیفی از روش پژوهش اسنادی و تحلیل محتوای کیفی با رویکرد قیاسی با ماتریس ساختار نیافته استفاده شد. ابتدا از طریق جمع آوری نظام مند متون و مقالات و کتب مرتبط با شایستگی های دانشجو معلمان آموزش ویژه و همچنین اسناد موجود (سند تحول بنیادین، برنامه ملی آموزش معلمان کودکان استثنایی در دانشگاه فرهنگیان)، طرح های پژوهشی و پایان نامه ها جمع آوری شد.

طی این فرآیند تعداد ۲۹ مقاله فارسی، ۲۲ مقاله خارجی، ۵ کتاب، ۴ پایان نامه و طرح پژوهشی برای فرآیند تحلیل محتوا انتخاب شد. پیشینه نظری، دقت و کیفیت طرح پژوهش و روش، معیار انتخاب مقاله ها بود. همچنین کلیه اسناد مرتبط (اسناد بالا دستی آموزش و پرورش شامل نقشه جامع علمی کشور، سند تحول بنیادین ۱۳۹۰، اسناد یونسکو ۲۰۱۵، برنامه ملی آموزش معلمان کودکان استثنایی در دانشگاه فرهنگیان ۱۳۹۴، سند تحول راهبردی نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی) مورد بررسی قرار گرفت.

پس از مطالعه مبانی نظری و پیشینه رویکرد شایستگی و شایستگی های مورد انتظار دانشجو معلمان آموزش ویژه، ماتریس مفهومی اولیه ترسیم و سپس سوالات مصاحبه بر اساس این ماتریس شکل گرفت، مصاحبه نیمه ساختاریافته با صاحب نظران و متخصصان آموزش کودکان استثنایی، کارفرمایان سازمان و ادارات آموزش و پرورش استثنایی کشور و اعضای هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان انجام و تحلیل محتوای کیفی متن مصاحبه انجام شد که در نتیجه آن شایستگی های مورد نظر برای دانشجو معلمان آموزش ویژه، حوزه ها و عوامل موثر بر توسعه ی شایستگی ها، استخراج شد و چارچوب اولیه کار طراحی شد.

معرفی و اعتباریابی شایستگی های دانشجو معلمی...

جامعه‌ی مورد نظر برای انجام مصاحبه کلیه‌ی کارشناسان و کارفرمایان و متخصصان سازمان آموزش و پرورش استثنایی، صاحب‌نظران و متخصصان و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها در زمینه آموزش ویژه اعضای هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان بودند، در پژوهش حاضر از آنجا که لازم بود افراد مورد نظر شناخت کافی از شایستگی‌های ضروری و مورد نیاز معلمان و دانشجو معلمان آموزش ویژه داشته باشند، نمونه مورد نظر هدمند انتخاب شد. زمان انجام مصاحبه ۴۵ تا ۶۰ دقیقه در نظر گرفته شد و تا دستیابی به اطلاعات کافی ادامه پیدا کرد. در این پژوهش، پژوهشگر به منظور ثبت اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها، علاوه بر یادداشت رئوس مطالب، با کسب اجازه از فرد مصاحبه شونده به ضبط مصاحبه با استفاده از دستگاه ویژه ضبط صدا اقدام نمود. در این پژوهش بعد از مصاحبه با ۲۱ نفر از متخصصان مذکور در حوزه مورد مطالعه به تکرار رسید و در مصاحبه با افراد آخر مفاهیم و واژه‌های موجود در نظرات آن‌ها تکرار می‌شد و با نظر استاد راهنما ادامه‌ی مصاحبه ضرورت نداشت. اعضای تشکیل دهنده در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱: اعضای تشکیل دهنده نمونه شرکت کننده در مصاحبه

تعداد	محل	تخصص	گروه
۵	سازمان آموزش و پرورش استثنایی	آموزش	کارشناسان و متخصصان و صاحب‌نظران
۲	پژوهشکده سازمان آموزش و پرورش استثنایی	ویژه	آموزش و پرورش استثنایی
۲	اداره کل آموزش و پرورش شهرستان‌های استان تهران		
۳	دانشگاه تهران	آموزش	صاحب‌نظران و متخصصان و اعضای هیئت علمی
۱	دانشگاه علامه طباطبایی	ویژه	
۲	دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات		
۲	دانشگاه فرهنگیان شهید چمران	آموزش	اعضای هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان
۳	دانشگاه فرهنگیان نصیبه	ویژه	
۱	دانشگاه فرهنگیان عترت		

در نخستین مرحله، به بررسی و مرور تمام متون و اسناد و کتاب‌ها پرداخته شد و جملات و مفاهیم برجسته مورد نظر مشخص شد. بر اساس این مطالعه سوالات مصاحبه

دکتر صابره بذرافشان ، دکتر اسماعیل زارعی زوارکی ، دکتر پرویز شریفی درآمدی ، دکتر علی دلاور

استخراج شد و بعد از انجام مصاحبه، متون حاصل تحلیل و به طور دقیق مرور شد و جملات و نکات کلیدی آن مشخص گردید. در این بررسی‌ها پس از یکبار مرور زیر جملات و مفاهیم کلیدی خط کشیده شد. سپس واژه‌ها و کدهای استخراج شده در جدولی گنجانده شد. این مرحله توسط همکار پژوهش برای بالابردن دقت مراحل کار تکرار شد و بعد از مقایسه و تبادل نظر جدول اولیه استخراج شد. سپس کد گذاری محوری به صورت جداگانه توسط پژوهشگر و همکار وی انجام گرفت و در ابتدا کدهای اولیه استخراج شدند. مفاهیم مشترک بر اساس مقایسه‌ها، تشابه و تفاوت‌ها در قالب مقولات عمده تقسیم بندی شدند. کد گذاری محوری تا اشباع مقوله‌ها (مفاهیم) ادامه پیدا کرد. تا زمانی که مفاهیم به نوعی زیرمجموعه‌ی مفاهیم استخراج شده قرار می‌گرفتند و تکرار می‌شدند و اطلاعات جدیدی حاصل نمی‌شد. بعد از تحلیل محتوای مصاحبه‌ها در کنار تحلیل محتوای متون، مقاله‌ها و اسناد مولفه‌های نهایی برای دستیابی به شایستگی‌های مورد انتظار دانشجو معلم آموزش ویژه پدید آمد.

در این پژوهش از روش بازبینی همکاران، بررسی توسط مصاحبه شونده‌گان و مثلث سازی برای روایی تحقیق کیفی استفاده شد. روایی به حدی که روش قادر است هدف از مطالعه را بسنجد گفته می‌شود و اشاره بر میزانی دارد که مشاهده محقق توانسته پدیده مورد مطالعه یا متغیرهای مربوط به آن را انعکاس دهد (دلاور، ۱۳۹۰) در این پژوهش علاوه بر اینکه متن مصاحبه و کدهای بدست آمده از آن در اختیار مصاحبه کنندگان قرار گرفت، شایستگی‌های تدوین شده در پایان کار نیز به آن‌ها ارائه شد و نظر آنها بررسی شد (بررسی توسط مصاحبه شونده‌گان)، همچنین جهت فراهم آوردن نقدی بر شیوه‌های انجام شده و بررسی نتایج و صحت آن از کمک سایر محققان (استاد راهنما و یک نفر همکار پژوهش) کمک گرفته شد، تا تحلیل-های انجام شده بر داده‌های مصاحبه از چند دیدگاه مورد بررسی قرار گیرد (بازبینی همکاران)، به منظور مثلث سازی نظری، اطلاعات مورد نیاز علاوه بر متن اسناد و متون علمی از طریق مصاحبه با متخصصان و صاحب نظران آموزش ویژه و کارفرمایان و کارشناسان سازمان و ادارات آموزش و پرورش استثنایی و اعضای هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان جمع‌آوری شد. اگر موضوع‌ها بر اساس همگرا کردن منابع مختلف داده‌ها یا دیدگاه‌های مشارکت کنندگان ایجاد شده باشند، پس می‌توان ادعا کرد که این فرآیند به افزایش روایی مطالعه کمک کند (سعدی پور، ۱۳۹۰). به منظور بالا بردن پایایی تحقیق کیفی، رونوشت‌ها از فیش برداری‌ها چندین بار با دقت بررسی شد تا اطمینان حاصل شود اشتباهی رخ نداده است و مغایرتی در تعریف کدها و تغییری در معنای آن در خلال فرآیند کد گذاری رخ نداده است، همچنین دو کدگذار بطور جداگانه کدگذاری پرداختند که کدگذاری و تحلیل اطلاعات آنها بیش از ۹۰ درصد مشابه بود.

بعد از این مرحله، فرآیند تحلیل داده‌ها با آماده سازی متون و سازمان‌دهی آن‌ها آغاز شد به مضامین اصلی، پاراگراف‌ها و جملات کلیدی و داده‌های حاصل از بررسی مبانی نظری در

معرفی و اعتباریابی شایستگی های دانشجو معلمی...

اسناد و متون و همچنین مصاحبه‌های انجام شده عناوینی داده می شد و مفاهیم و مقوله های اصلی مربوط به شایستگی‌های دانشجو معلمان آموزش کودکان با نیازهای ویژه از آن استخراج گردید. در تحلیل داده‌های کیفی مراحل زیر دنبال گردید : ۱- مرور داده ها ۲- ایجاد کدهای اولیه ۳- طبقه‌بندی داده ها ۴- تدوین تم‌های نهایی ۵- تدوین گزارش.

در بخش کمی پژوهش، شایستگی‌های مورد نظر بعد از بررسی توسط استاد راهنما و باز بینی اعضای شرکت کننده در مصاحبه ها با تشکیل گروه کانونی متشکل از ۱۰ نفر از متخصصان و افراد با تجربه در زمینه آموزش ویژه، اعتباریابی شد. جامعه آماری جهت بررسی و اعتبار یابی الگوی شایستگی‌های استخراج شده متخصصان استانداردهای معلمی آموزش و پرورش استثنایی بودند. نمونه مورد نظر برای این گروه شامل ۴ نفر از اساتید دانشگاه فرهنگیان، ۳ نفر از کارشناسان آموزش و پرورش استثنایی و ۳ نفر از معلمان با تجربه آموزش و پرورش استثنایی کشور تشکیل می دادند که بصورت هدفمند (در دسترس)، انتخاب و هماهنگی لازم و دعوت از آن ها برای شرکت در گروه های کانونی به عمل آمد. در جلسه اول ۱۲ملاک با مشارکت و توافق اعضا برای ارزیابی شایستگی‌های پیشنهاد شده طراحی و به تایید اساتید راهنما و مشاور رسید. در جلسات بعد، شایستگی‌ها باتوجه به این معیارها اعتبار یابی شدند.

یافته‌ها

جدول ۲ نمونه‌ای از کدگذاری متون و محتوا را نشان می‌دهد.

جدول ۲: نمونه‌ای از کدگذاری متون و محتوا

1	دکتر هنرها و به کارگیری صحیح شیوه های هنری می تواند در توسعه نظام مدرسه ای و رشد شایسته کودکان موثر باشد.	دکتر هنرها و به کارگیری صحیح شیوه های هنری	علاقیت هنری	شایستگی - براساس ویژگی های فردی	اعلامیه جهانی یونسکو (2006)، مهر محمدی (1390)، راغب (1397)، چانگ وانگ و همکاران 2013
2	از دانشجو مطمئن آموزش ویژه انتظار می رود تفکر انتقادی ، تفکر منطقی و تفکر خلاق را در حل مسائل پیچیده محیط کاری خود بکار گیرند .	بکار گیری تفکر انتقادی ، تفکر منطقی و تفکر خلاق در حل مسایل پیچیده محیط کاری	توانایی های شناختی و فراشناختی	شایستگی - براساس ویژگی های فردی	میر قائد 1396، راغب 1397، بیگزو همکاران 2019، پانولاولوماریزو همکاران 2019، گو و همکاران 2017، ساراوولف 2014
3	تولید، اصلاح و بهسازی طرح ها و برنامه های آموزشی، پرورشی، پژوهشی، تربیتی و فرهنگی در سطح مدرسه مشارکت فعال دارند. در تصمیم گیریهای حرفه ای در سطح مدرسه، محله، منطقه همکاری مفید و مؤثری دارند	تولید، اصلاح و بهسازی طرح ها و برنامه های آموزشی، پرورشی، همکاری مفید در سطح مدرسه و محله مشارکت در تصمیم گیری	تعامل با مدرسه و سایرهمکاران	شایستگی های مبتنی بر ارتباطات و مهارتهای اجتماعی	راغب (1397)، کاشانی 1398، ن. یکتلی 1388، مال ال بونو همکاران 2013، چانگ وانگ و همکاران 2013، کشامپاندی 2013، کالدو ی 2017
4	این فناوری ها پیشتر کامپیوتری هستند و دامنه ای از وسایل و تجهیزات با فناوری های پایین، وسایل و تجهیزات با فناوری بالا ، به دانش آموزان ویژه برای رسیدن به عملکرد بهتر و استقلال آنها در خانه ، مدرسه و اجتماع کمک می کنند.	دامنه ای از وسایل و تجهیزات با فناوری های پایین، وسایل و تجهیزات با فناوری بالا ، به دانش آموزان ویژه برای رسیدن به عملکرد بهتر و استقلال آنها در خانه ، مدرسه و اجتماع کمک می کنند.	آگاهی از آموزش مبتنی بر شبکه و فناوری های کمی	شایستگی - مبتنی بر دانش و روش شناسی	زارعی زوارکی (1394)، زارعی و همکاران 1397، چانگ وانگ و همکاران 2013، ناتانسی ماینز و همکاران 2015، گو و همکاران 2017
5	راستگویی، راستی در عمل، وفاداری، یکرنگی، صمیمیت و خلوص، صراحت در ارتباطات و به طور کلی رفتار کردن به گونه‌ای که دیگران از اقداماتی که انجام می‌شود آگاه باشند را رعایت کنند	راستگویی، راستی یکرنگی، و صراحت در ارتباطات عمل به گونه ای که دیگران از اقداماتی که انجام می‌شود آگاه باشند.	شفاف و صریح و قابل اعتماد بودن	شایستگی اخلاقی حرفه ای	راغب (1397)، عسکری متین 1396 ، عزیز ی 1396 ، حسن تانانگ 2014، چیتیبو و همکاران 2018، پانولاولوماریزو همکاران 2019
6	معلمان ماهر دانش آموزان با نیازهای ویژه به صورت مستمر عملکرد خود را مورد تحلیل، ارزیابی و مقایسه قرار می دهند تا کیفیت آن را تقویت کنند. آنها یادگیرندگانی هستند که به طور منظم از دانش موجود استفاده می کنند تا پیشرفت تحصیلی دانش آموزان با نیازهای ویژه به نتایج بهتری منجر گردد.	ارزیابی مستمر عملکرد خود	تامل گری	شایستگی حرفه ای	کاشانی 1398 راغب (1397)، جعفری 1395 ، امام جمعه و مهر محمدی 1395، جمشیدی توانا و امام جمعه 1395 ، هزاوه 1396

بعد از تکمیل جدول، ۵ حوزه شایستگی (مقوله اصلی) و ۴۷ زیر مقوله (شایستگی‌های

کلیدی) همچنین سطوح شایستگی‌ها و عوامل موثر بر آن طبق جدول ۳ بدست آمد.

جدول ۳: حوزه های شایستگی دانشجو معلمان آموزش ویژه و زیر مقوله آن

ردیف	مقوله	زیرمقوله
۱	شایستگی های مبتنی بر شخصیت و ویژگی های فردی	سلامت جسمی و حرکتی و حسی سلامت روان شایستگی توانایی های شناختی و فراشناختی هوش عاطفی هوش فرهنگی هوش معنوی صبر و انعطاف پذیری
۲	شایستگی های مبتنی بر ارتباطات و مهارت های اجتماعی	تعامل موثر با دانش آموزان تعامل موثر با خانواده تعامل با مدرسه و سایر همکاران تعامل با جامعه محلی و سایر نهادهای اجتماعی
۳	شایستگی های مبتنی بر اخلاق حرفه ای	احترام به اصل محرمانه بودن و حفظ حریم خصوصی شفاف و صریح و قابل اعتماد بودن جستجوی بهترین ها امانت داری
		الگو بودن دوری از تبعیض تعهد حرفه ای و آگاهی از قوانین و مقررات آموزش و پرورش استثنایی و شرح وظایف نقش خود

ردیف	مقوله	زیرمقوله
۴	شایستگی های مبتنی بر روش شناسی	<p>آگاهی از منابع مورد نیاز برای آموزش ویژه</p> <p>ارزیابی توسعه ی حرفه ای و تلاش برای ارتقای شایستگی های خویش</p> <p>آگاهی از دانش آموزان با نیازهای ویژه</p> <p>آگاهی از نظریات یادگیری برای حمایت موثر از دانش آموزان با نیازهای ویژه</p> <p>آگاهی از دانش موضوعی آگاهی از آموزش مبتنی بر شبکه و فناوری های کمکی</p> <p>آگاهی از رسانه های آموزشی و متناسب سازی آن با توجه به نیاز کودکان</p> <p>آگاهی از مواد آموزشی و متناسب سازی آن با توجه به نیاز کودکان</p> <p>آگاهی از فنون سنجش و ارزشیابی و استفاده از نتایج آن در حمایت از یادگیری کودکان با نیاز های ویژه</p> <p>آگاهی از طراحی آموزشی ویژه آگاهی از فلسفه و فرهنگ و تاریخ آگاهی از راهبردهای پژوهشی</p> <p>آگاهی از فنون قصه گویی ، و کتاب خوانی و استفاده از بازی برای آموزش</p>
۵	شایستگی های حرفه ای	<p>تغییر بافت کلاس درس متناسب با نیاز دانش آموزان</p> <p>طراحی آموزشی ویژه مدیریت کلاس درس آموزش ویژه و کلاس های چند پایه و یا چند معلولیتی آموزش ویژه</p> <p>ارائه خدمات معلم رابط مطابق با رویکرد فراگیر</p> <p>تامل گری مداخلات به موقع انجام فعالیت های پژوهشی و استفاده از نتایج آن در حمایت از کودکان با نیازهای ویژه کمک به رشد اجتماعی و رفتار کودکان با نیازهای ویژه</p>

ردیف	مقوله	زیرمقوله
۶	سطوح شایستگی	<p>۱) به طور موثری از شایستگی (۳) آنها شایستگی را در استفاده می کند و با دقت در زمینه آشنا آن را آزمایش می کند(پایه). ۲) آنها در مورد شایستگی تأمل می کند و می تواند از آن در زمینه های جدید استفاده کند، با چالش های جدیدی روبرو شود و ابزارهای جدیدی را برای بهتر استفاده کردن از مهارتها (پیشرفته). تطبیق دهد(متوسط).</p>
۷	عوامل زمینه ساز شایستگی ها	<p>توسعه سیاسی، توسعه ملی، مشارکت مدارس، رویکرد و استراتژی های جوامع توسعه ی فرهنگی و برای ارتقاء تحصیلات، توسعه هنری، نیاز جوامع و های علمی، اهمیت ارتباط مشارکت و بازخورد یادگیری با موقعیت های واقعی والدین و دانش آموزان زندگی، مشارکت مراکز علمی با مراکز صنعتی و سازمان ها،</p>

پرسش اول پژوهش: حوزه های شایستگی های دانشجو معلمان آموزش ویژه

چیست؟

بر طبق متون بررسی شده شایستگی های دانشجو معلمان آموزش ویژه و با توجه به جدول ۳، دارای ۵ حوزه اصلی است که شامل: ۱- شایستگی های مبتنی بر شخصیت و ویژگی های فردی، ۲- شایستگی های مبتنی بر ارتباطات و مهارت های اجتماعی، ۳- شایستگی های مبتنی بر اخلاق حرفه ای، ۴- شایستگی های مبتنی بر روش شناسی ۵- شایستگی های حرفه ای می باشد.

شایستگی های مبتنی بر شخصیت و ویژگی های فردی، اشاره به خصوصیات فردی موثر در ایفای موثر نقش شغلی و توانایی عکس العمل فرد و دریافت بازخورد در مقابل عمل خویش دارد که می تواند از طریق آموزش پیش از خدمت و کارآموزی مداوم، رشد و توسعه یابد. این شایستگی موجب شناخت خود، تقویت مسئولیت پذیری، گسترش علاقه های فردی و

دکتر صابره بذرافشان ، دکتر اسماعیل زارعی زوارکی ، دکتر پرویز شریفی درآمدی ، دکتر علی دلاور خودراهبری می شود. بسیاری از پژوهش‌ها، خصوصیات فردی همچنین داشتن سلامت جسمی و روانی را با میزان نشاط و کیفیت عملکرد در کار معلمان مرتبط می دانند (الزبورن، ۲۰۱۳؛ ولف، ۲۰۱۴؛ فتیه، ۲۰۱۸؛ بیگز، ۲۰۱۹).

شایستگی‌های مبتنی بر مهارت‌های ارتباطی به معنی توانایی همکاری و همزیستی با دیگران از طریق جذب و یادگیری مهارت‌های پایه ارتباطی و همکاری است. که شامل تعامل موثر و مناسب با دانش آموزان، خانواده‌ها، مدرسه و سایر همکاران، جامعه محلی و سایر نهادهای اجتماعی می باشد. در پژوهش‌های بسیاری بر اهمیت ارتباط معلم و تعامل او با دانش آموزان تاکید شده است برای مثال مطابق با پژوهش گانش^۵ (۲۰۱۷) لازم است دانشجو معلمان آموزش ویژه بیاموزند که با والدین دانش آموزان با نیازهای ویژه ارتباط مناسب برقرار کرده و خانواده ها را با آموزش فراگیر و آموزش و پرورش ویژه آشنا نمایند. همچنین نشان می دهد، ارتباط خانواده ها با معلمان تأثیر مثبتی بر روند آموزش دانش آموزان با نیازهای ویژه دارد. آنها توصیه می کنند که معلمان دانش آموزان با نیازهای ویژه برای مشارکت خانواده‌های این دانش آموزان و ارتباط آنان با مدرسه و فرآیند آموزش فرزندانشان، برنامه ریزی مناسبی داشته باشند. همچنین پرورش مهارت‌های ارتباطی از اهداف اساسنامه دانشگاه فرهنگیان، کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت و سند تحول بنیادین می باشد.

شایستگی‌های مبتنی بر اخلاق حرفه‌ای از الگوهای رفتار ارتباطی مبتنی بر رعایت حقوق دیگران و مسئولیت‌های اخلاقی در قبال محیط، حکایت می کند و توجه به مقام والای انسان و حقوق آن را در محیط کار مورد تاکید قرار می دهد.

یکی از اهداف عنوان شده در اساسنامه دانشگاه فرهنگیان، ارتقای سطح علمی و شایستگی‌های اعتقادی، اخلاقی و حرفه‌ای دانشجو معلمان با رعایت ضوابط و مقررات مربوط می باشد.

در افق ۱۴۰۴ اهمیت پرورش معلمانی برخوردار فضایل اخلاقی مورد تاکید قرار گرفته است. همچنین در تحقیقات دبیایی صابر (۱۳۹۵)، عسگری متین (۱۳۹۶)، عزیزی (۱۳۹۶) و

¹ Al-Zboon

² Woolf

³ Fatih

⁴ Biggs

⁵ Ganesh

معرفی و اعتباریابی شایستگی های دانشجو معلمی...

راغب (۱۳۹۷) بر اهمیت توسعه‌ی اخلاق حرفه‌ای در برنامه‌های درسی دانشجو معلمان آموزش ویژه تاکید شده است.

شایستگی‌های روش شناسی بر طبق متون علمی عبارت است از مهارت معلم در انتخاب بهترین شیوه‌های عملی با توجه به نیازهای دانش آموزان و شرایط کار.

به اعتقاد به‌پژوه (۱۳۹۴) یکی از ویژگی‌های معلم شایسته این است که به تفاوت های فردی دانش آموزان توجه می‌کند و می‌داند که دانش آموزان از لحاظ محیط زندگی، زمینه اجتماعی، فرهنگی، جغرافیایی، جنسیت، علایق، استعدادها، توانایی‌ها و نیازهای آنان با یکدیگر تفاوت دارد و با توجه به این تفاوت‌ها، محتوا و شیوه تربیتی خود را انتخاب می‌کنند.

شایستگی‌های حرفه‌ای به معنای برخورداری از دانش، مهارت و توانایی لازم برای انجام شغل می‌باشد فردی که چنین شایستگی دارد، می‌تواند مسائل و وظایف شغلی خود را به طور مستقل و انعطاف پذیر انجام دهد و توان برنامه‌ریزی برای آینده در حوزه کاری خود را دارد. این شایستگی به معلمان در ایجاد تغییرات ضروری و منعطف در بافت کلاس و شیوه‌ها و همچنین کاربرد به موقع مداخلات بهنگام و مدیریت کلاس کمک می‌کند.

پرسش دوم پژوهش: شایستگی‌های کلیدی دانشجو معلمان آموزش ویژه کدام

است؟

بر طبق متون بررسی شده و مطابق با جدول ۳ برای شایستگی‌های مبتنی بر شخصیت و ویژگی‌های فردی ۱۴ زیرمقوله، شایستگی‌های مبتنی بر ارتباطات و مهارت‌های اجتماعی ۴ زیرمقوله، شایستگی‌های مبتنی بر اخلاق حرفه ای ۷ زیرمقوله، شایستگی‌های مبتنی بر روش شناسی ۱۵ زیرمقوله و شایستگی‌های حرفه ای ۷ زیرمقوله، مطابق با جدول ۳ شناسایی شد.

پرسش سوم پژوهش: چه عواملی در توسعه‌ی شایستگی‌های دانشجو معلمان

آموزش ویژه تاثیر می‌گذارند؟

در سطح شایستگی، معیار اساسی است که در آن شایستگی‌ها در یک نقطه ارزیابی مشخص مشاهده شوند، به خصوص در رابطه با فعالیتی که پیچیده باشد مانند تدریس به اندازه برخی از چارچوب های اعتباربخشی ساده نیست. به دست آوردن شایستگی یک روند ناگهانی نیست، یک نقطه پایان قطعی نیز ندارد و ممکن است با تمرین در طول زندگی شایستگی‌ها افزایش یابد. با این همه، با بررسی متون و مقالات مطابق با جدول ۳ سه سطح زیر برای شایستگی‌های دانشجو معلمان آموزش ویژه متصور است.

دکتر صابره بذرافشان ، دکتر اسماعیل زارعی زوارکی ، دکتر پرویز شریفی درآمدی ، دکتر علی دلاور
سطح اول شایستگی (پایه)^۱: در این سطح از شایستگی از دانشجو معلمان آموزش ویژه
انتظار می رود به کسب دانستنی‌های پایه و تحت سرپرستی اساتید خود برای بهبود و رشد
شایستگی‌های فردی، اجتماعی، اخلاقی و روش شناسی و مهارت‌های حرفه ای بپردازند. آنها به
طور موثری از شایستگی استفاده می کنند و با دقت در زمینه آشنا آن را آزمایش می کنند.

سطح دوم شایستگی (متوسط)^۲: در این سطح از شایستگی‌ها، دانشجو معلمان آموزش
ویژه، دانش و توانایی انجام کار بدون سرپرستی به طور مستقل در محیط های کار واقعی کسب
کرده اند و قادر به مشارکت، توضیح کارها به طور نسبی می باشند و زمان هایی که نیاز به ارجاع
به راهنما دارند به خوبی تشخیص می دهند. مهارت های فردی و اجتماعی و اخلاقی را در
موقعیت های واقعی کلاس درس به کار می گیرند. آنها در مورد شایستگی تأمل می کند و می
تواند از آن در زمینه های جدید استفاده کند، با چالش های جدیدی روبرو شود و ابزارهای
جدیدی را برای بهتر استفاده کردن از مهارت‌ها تطبیق دهد.

۳) سطح سوم (پیشرفته)^۳: در این سطح از شایستگی‌ها دانشجو معلمان آموزش ویژه
ماهر و با تکیه بر شایستگی‌های فردی و اجتماعی رشد یافته، قادر به برنامه ریزی و تحلیل برای
اجرای کار خود هستند، در برابر کارهای خود قدرت پاسخگویی دارند و سطح وسیعی از کارها و
فعالیت ها را در موقعیت های واقعی کار اجرا می کنند و به دیگران ارائه می دهند، آن ها
راه های افزایش مشارکت خود و دیگران را کشف می کنند، بر شایستگی تسلط دارند و همزمان
می فهمند که لازم است بهبود آن ادامه پیدا کند. آنها شایستگی را در میان همکاران ارتقا می
دهند و می توانند آنها را به یک مسیر مشترک از آموزش، نوآوری و تأملات مهم در مورد
شایستگی و اقدامات مناسب مرتبط با آن، راهنمایی کنند.

رشد هر یک از این شایستگی‌ها در گرو زمینه‌ای است که در آن قرار دارند، عوامل زمینه
ساز توسعه‌ی شایستگی‌ها عبارتند از: توسعه سیاسی، توسعه ملی، رویکرد و استراتژی‌های جوامع
برای ارتقاء تحصیلات، توسعه‌های علمی، اهمیت ارتباط یادگیری با موقعیت‌های واقعی زندگی،
مشارکت مراکز علمی با مراکز صنعتی و سازمان ها، مشارکت مدارس، توسعه‌ی فرهنگی و هنری،
نیاز جوامع و مشارکت و بازخورد والدین و دانش آموزان. لازم به ذکر است نمی توان مرز قطعی
بین شایستگی‌ها در نظر گرفت و هنگامی که اقدام به پرورش و توسعه‌ی یکی از شایستگی‌ها می

¹ Basic

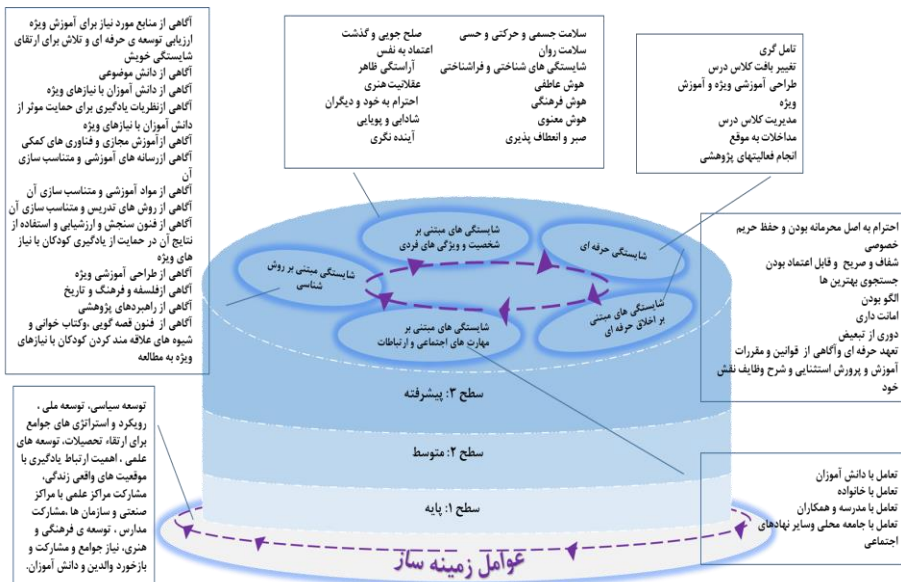
² Average

³ Advanced

معرفی و اعتباریابی شایستگی های دانشجو معلمی...

کنیم به طور هم زمان بسیاری از حوزه‌های دیگر شایستگی نیز پرورش می یابند (وار و دیگران، ۲۰۱۹).

در شکل ۲ رابطه ی بین حوزه‌های شایستگی، شایستگی ها، سطوح شایستگی و زمینه- های توسعه شایستگی های دانشجو معلمان آموزش ویژه نشان داده شده است.

شکل ۲: رابطه ی بین حوزه‌های شایستگی، شایستگی ها، سطوح شایستگی و زمینه های توسعه شایستگی های دانشجو معلمان آموزش ویژه

پرسش چهارم پژوهش: تعریف شایستگی های دانشجو معلمان آموزش ویژه چیست؟

بعد از مطالعه و بررسی جامع متون علمی تلاش شد برای اولین بار تعریفی از شایستگی- های دانشجو معلمان آموزش ویژه ارائه شود. این اولین تلاش در این زمینه است که بعد از مطالعه ی کامل و جامع متون علمی صورت گرفت. لازم به ذکر است تعریف شایستگی تحت تاثیر زمینه های مختلف در کشورها، جوامع و فرهنگ های مختلف می تواند متفاوت باشد. بعد از بررسی دقیق ما معتقدیم: "شایستگی های دانشجو معلمان آموزش ویژه مجموعه ای از شایستگی- های مبتنی بر خصوصیات فردی، اجتماعی، اخلاق حرفه ای، روش شناختی و حرفه ای است که تحت تاثیر زمینه ای که در آن قرار می گیرد. در سطوح مختلف بطور مداوم توسعه می یابد و سبب رشد و ترقی دانشجو معلمان آموزش ویژه می گردد، همچنین به شکل مثبتی پیشرفت دانش آموزان با نیاز ویژه، سیستم های آموزشی و جامعه را تحت تاثیر قرار می دهد."

دکتر صابره بذرافشان ، دکتر اسماعیل زارعی زوارکی ، دکتر پرویز شریفی درآمدی ، دکتر علی دلاور
 پرسش پنجم پژوهش: آیا شایستگی های تعیین شده برای دانشجو معلمان آموزش
 ویژه از اعتبار برخوردار هستند؟

شایستگی‌های مورد نظر بعد از بررسی توسط استاد راهنما و باز بینی اعضای شرکت
 کننده در مصاحبه‌ها با تشکیل گروه کانونی متشکل از ۱۰ نفر از متخصصان و افراد با تجربه در
 زمینه آموزش ویژه اعتباریابی شد. بحث گروهی متمرکز یا گروه کانونی، نوعی فن جمع آوری
 داده است که در پژوهش های کیفی کاربرد بسیار داد. به دلیل کوچکی گروه کانونی و ماهیت
 محاوره‌ای آن، چنین گروه‌هایی برای جمع آوری سریع داده‌ها مناسب اند (راغب، ۱۳۹۷).

استانداردهای تدوین شده جهت مطالعه یک هفته قبل از تشکیل گروه کانونی در اختیار
 اعضا قرار داده شد. گروه کانونی در سه جلسه یک ساعت و نیمی تشکیل و در جلسه اول ابتدا با
 همکاری افراد باتجربه و متبحر در آموزش ویژه ۱۲ ملاک برای اعتبار سنجی شایستگی ها
 طراحی شد. به تایید استاد راهنما رسید و در جلسه دوم برای تعیین شایستگی های مورد نظر
 بحث و تبادل نظر انجام شد. جلسات بحث گروهی تشکیل شده و مطالب توسط محقق نوشته و
 ضبط شد. سپس اطلاعات به دست آمده از هر یک از اعضای گروه، دسته بندی شد. بعد از
 استخراج مطالب از بحث گروهی، به مقوله بندی نظرات پرداخته شد. این نظرات در سه مقوله
 شکل گرفت؛ یا استاندارد ملاک مورد نظر را دارد، یا ندارد، یا تا حدودی دارد. تعداد افراد شرکت
 کننده در گروه کانونی ۱۰ نفر بودند. چنانچه همه معتقد باشند شایستگی مورد نظر یک ملاک را
 دریافت می کند، شایستگی در آن ملاک نمره ۱۰۰ درصد آرا را دارد و کاملاً از آن برخوردار
 است. بر این اساس هر متخصص ۱۰ درصد آرا را خواهد داشت. اگر متخصص نظر به دریافت
 ملاک ندارد، صفر درصد، و اگر نظر به وجود نسبی و حدودی ملاک داشت ۵ درصد احراز را
 داشت. به این ترتیب هر ملاک برای هر استاندارد احراز از صفر تا ۱۰۰ درصد را در بر داشت.
 اطلاعات در جداول و ماتریس های طبقه بندی نمایش داده شد. در جدول ۴ ملاک های تدوین
 شده آمده است.

جدول ۴: ملاک های تدوین شده

ردیف	ملاک
۱	تناسب محتوا و عنوان شایستگی
۲	ادراک پذیری و روشنی عنوان و محتوای شایستگی
۳	واقع بینانه بودن عنوان و محتوای شایستگی
۴	توجه شایستگی به الویت های تربیت و آماده سازی دانشجو معلمان شایسته آموزش

ردیف	ملاک
	ویژه
۵	مرتبط بودن شایستگی با کیفیت عملکرد دانشجو معلمان آموزش ویژه
۶	تناسب بین شایستگی و شایستگی های دیگر
۷	توجه شایستگی به نیازهای مقاطع تحصیلی گوناگون دانش آموزان با نیازهای ویژه
۸	توجه شایستگی به گروه های مختلف و تفاوت های فردی دانش آموزان با نیازهای ویژه
۹	توجه شایستگی به نیاز خانواده ها ی دانش آموزان با نیازهای ویژه
۱۰	توجه به نیاز آموزش و پرورش استثنایی کشور
۱۱	متناسب بودن شایستگی با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۱۲	متناسب بودن با اسناد و متون علمی

با جمع بندی نظر متخصصان درصد توافق آنها در مورد هر شایستگی با توجه به معیارها تعیین شد. همچنین از بررسی نظر متخصصان درباره استانداردها برای اعتباربخشی استانداردها استفاده گردید که مقدار نظر موافق متخصصان در ملاک های مختلف بود. در واقع با مشاهده وضعیت ملاک ها می شد به طور کلی استنباط کرد که مجموعا استانداردها در کدام ملاک ها قوی تر و در کدام ملاک ها احتمالا ضعیف تر بوده اند. برای این منظور اطلاعاتی که در نظر گرفته شد، دامنه کمترین و بیشترین درصد تعلق گرفته به هر ملاک و میانگین درصدهای هر ملاک بود. قوی ترین ملاک تناسب محتوا و عنوان شایستگی با میانگین ۹۹,۸۹ صدم توافق همچنین ملاک تناسب با سند تحول بنیادین کمترین میانگین توافق ۹۳,۴۷ صدم تعلق گرفته را دارند. جدول ۴ دامنه و میانگین درصد نظر موافق متخصصان برای ملاک های مختلف را نشان می دهد

جدول ۴: دامنه و میانگین درصد نظر موافق متخصصان برای ملاک های مختلف

ردیف	توضیح ملاک	کمترین درصد توافق	بیشترین درصد توافق	میانگین درصد توافق
۱	تناسب محتوا و عنوان شایستگی	۹۵	۱۰۰	۹۹,۸۹
۲	ادراک پذیری و روشنی عنوان و محتوای شایستگی	۹۰	۱۰۰	۹۹,۱۳
۳	واقع بینانه بودن عنوان و محتوای شایستگی	۹۰	۱۰۰	۹۹,۳۴
۴	توجه شایستگی به الویت های تربیت و	۸۵	۱۰۰	۹۹,۰۲

ردیف	توضیح ملاک	کمترین درصد توافق	بیشترین درصد توافق	میانگین درصد توافق
	آماده سازی دانشجو معلمان شایسته آموزش ویژه			
۵	مرتبط بودن شایستگی با کیفیت عملکرد دانشجو معلمان آموزش ویژه	۸۵	۱۰۰	۹۹,۴۵
۶	تناسب بین شایستگی و شایستگی های دیگر	۹۵	۱۰۰	۹۹,۸۹
۷	توجه شایستگی به نیازهای مقاطع تحصیلی گوناگون دانش آموزان با نیازهای ویژه	۹۰	۱۰۰	۹۸,۵۸
۸	توجه شایستگی به گروه های مختلف و تفاوت های فردی دانش آموزان با نیازهای ویژه	۹۰	۱۰۰	۹۸,۸۷
۹	توجه شایستگی به نیاز خانواده ها ی دانش آموزان با نیازهای ویژه	۸۵	۱۰۰	۹۵,۲۸
۱۰	توجه به نیاز آموزش و پرورش استثنایی کشور	۹۰	۱۰۰	۹۹,۵۴
۱۱	متناسب بودن شایستگی با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش	۸۰	۱۰۰	۹۳,۴۷
۱۲	متناسب بودن شایستگی با پژوهش ها و اسناد علمی	۹۰	۱۰۰	۹۸,۹۱

نتیجه گیری

شناخت ناکافی از ویژگی های دانش آموزان با نیازهای ویژه آموزشی و استراتژی ها و روش های خاص برای رفع این نیازها و تمرین ناکافی و در نتیجه کاستی در مهارت به کاربردن استراتژی ها و راهبردها هنگام نیاز، چالش هایی هستند که مانع از توانایی دانشجو معلمان آموزش ویژه در ارائه ی آموزش و حمایت های مناسب در کلاس های درس و محیط های شغلی آینده آنها می گردد. موثرترین روش برای این که اطمینان حاصل شود دانشجو معلمان آموزش ویژه شایستگی های ضروری برای کار خود را بدست می آورند، ادغام آموزش این شایستگی ها در

معرفی و اعتباریابی شایستگی های دانشجو معلمی...

برنامه‌های درسی دانشگاهی آنها در یک رویکرد جامع برای آموزش و گسترش دانش، مهارت‌ها، توانایی، طرز تلقی، انگیزه‌ها و نگرش‌های آنهاست (چانگ ژو وانگ، ۲۰۱۳).

عدم توجه به شایستگی‌های مورد نیاز معلمان حتی بهترین آموزش معلمان را نیز تضعیف می‌کند. حرکت به سوی آماده‌سازی دانشجو معلمان بر اساس رویکرد شایستگی، بارزترین ویژگی تحولات برنامه‌های آماده‌سازی دانشجو معلمان در عصر حاضر است (الزبون، ۲۰۱۳) که توجه و علاقه مندی به آن در سراسر جهان گسترش یافته و تبدیل به یکی از بارزترین شیوه‌های برنامه‌های آماده‌سازی دانشجو معلمان در کشورهای پیشرفته دنیا شده است (کوریه ارگول و همکاران، ۲۰۱۳)

در مطالعه حاضر تعریف جامع، حوزه‌ها و سطوح شایستگی دانشجو معلمان آموزش ویژه به طور تخصصی برای اولین بار ارائه شده است.

دستیابی به پاسخ سوالات و با توجه به تخصصی بودن موضوع پژوهش، تحقیق آمیخته با تاکید بر روش کیفی و با استفاده از مصاحبه با متخصصین و بررسی متون و اسناد مرتبط با این حیطه، مورد استفاده قرار گرفت. در این راستا، افراد مرتبط با موضوع پژوهش از بین از متخصصان و صاحب نظران آموزش ویژه و کارفرمایان و کارشناسان سازمان و ادارات آموزش و پرورش استثنایی و اعضای هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان انتخاب شدند و با آن‌ها مصاحبه نیمه ساختارمند صورت گرفت، به گونه‌ای که صحبت‌های خود مصاحبه شونده نیز مبنایی برای سوالات بعدی قرار گرفت. انجام مصاحبه‌ها به صورت هدفمند و به شیوه گلوله برفی ادامه یافت و در نهایت ۲۱ نفر مورد مصاحبه قرار گرفتند. همچنین علاوه بر بررسی کتب و اسناد بالادستی مرتبط، به روش مرور نظام‌مند مقالات و اسناد پژوهشی جستجو و مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها و بررسی متون از طریق تحلیل محتوای کیفی و کد گذاری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و شایستگی‌های مورد نظر استخراج شد. شش شایستگی اصلی شامل: شایستگی‌های مبتنی بر شخصیت و ویژگی‌های فردی، شایستگی‌های مبتنی بر مهارت‌های اجتماعی، شایستگی‌های مبتنی بر مهارت‌های ارتباطی، شایستگی‌های مبتنی بر اخلاق حرفه‌ای، شایستگی‌های مبتنی بر روش‌شناسی، شایستگی‌های حرفه‌ای و تعداد ۴۷ زیر مولفه ی این شایستگی‌ها، سطوح شایستگی عوامل زمینه ساز رشد شایستگی‌ها، بدست آمد.

¹ Chang Zhu, Yonghong

² Cevriye Ergul

دکتر صابره بذرافشان ، دکتر اسماعیل زارعی زوارکی ، دکتر پرویز شریفی درآمدی ، دکتر علی دلاور
اما واضح است که برای ارائه مدل شایستگی‌های دانشجومعلم‌ان آموزش ویژه در هر یک
از زمینه‌ها می‌توان با انجام مرور سیستماتیک، تحلیل مفهوم و فراتحلیل به نتایج بسیار دقیق
تری رسید. از آنجا که این دانشجویان در شغل آینده خود علاوه بر مهارت‌های معمول معلمی
نیازمند تبحر ویژه‌ای برای کار تخصصی با دانش‌آموزان با نیازهای ویژه هستند، ضروری است
حوزه‌های شایستگی‌های مورد نیاز آنها مطابق با تحولات حوزه آموزش و یادگیری شناسایی و در
برنامه‌های آماده‌سازی آنها مورد استفاده قرار بگیرد. علاوه بر این، این شایستگی‌ها می‌تواند برای
ارزشیابی و همچنین طراحی دوره‌های ضمن خدمت برای معلمان آموزش ویژه بکار برود. از آنجا
که آموزش فراگیر در کشور ما نیز مورد توجه می‌باشد و از چند سال قبل مطالعه و تلاش برای
گسترش آن آغاز شده است، شایستگی‌های تخصصی دانشجو معلمان آموزش ویژه در سال‌های
آتی می‌تواند در برنامه‌های عمومی آماده‌سازی معلمان در رویکرد فراگیر نیز رهگشا باشد.
مطالعه حاضر نخستین مطالعه مروری در حوزه شایستگی دانشجو معلمان آموزش ویژه برای
معرفی پنج حوزه و زیر مجموعه‌ها و سطوح شایستگی‌های دانشجو معلمان آموزش ویژه بود.
بدون شک تعریف و حوزه‌های شایستگی‌ها تحت تاثیر زمینه‌های مختلف در کشورها و جوامع
گوناگون می‌تواند متفاوت باشد.

منابع:

- به پژوه، احمد (۱۳۹۱). *خانواده و کودکان با نیازهای ویژه*. تهران: انتشارات آوای نور.
- دلاور، علی. (۱۳۹۸). *روش تحقیق در روان شناسی و علوم تربیتی*، ناشر: ویرایش
- دیبايي صابر، محسن؛ عباسی، عفت؛ فتحي واجارگاه، کوروش و صفایی موحد، سعید (۱۳۹۵). تبیین مولفه های شایستگی معلمان در تحلیل جایگاه آن در اسناد بالا دستی آموزش و پرورش ایران. *پژوهش های آموزش و یادگیری*. دوره ۱۳، شماره (۲).
- راغب، حجت اله و به پژوه، احمد. (۱۳۹۷). *طرح پژوهشی تدوین استانداردهای شایستگی های معلمان دانش آموزان با نیازهای ویژه و اعتباربخشی آن*، گروه پژوهشی کم توان ذهنی و استعدادهای درخشان
- سعدی پور، اسماعیل. (۱۳۹۳). *روش های تحقیق در روان شناسی و علوم تربیتی* (جلد ۱)، ناشر: دوران
- عزیزی، سپیده؛ ملکی، حسن و صادقی، علیرضا (۱۳۹۵). شناسایی ابعاد شایستگی های حرفه ای معلمان از دیدگاه دانشجویان و مدرسان دانشگاه فرهنگیان تهران. *مطالعات اندازه گیری و ارزشیابی آموزشی*. دوره ۶، شماره (۱۸).
- عسکری متین، سجاد و کیانی، غلامرضا (۱۳۹۶). الگوی معیار صلاحیت حرفه ای معلمی در تراز جمهوری اسلامی ایران. *فصلنامه تعلیم و تربیت*. شماره (۱۳۴).
- Biggs, Elizabeth E.; Gilson, Carly B.; Carter, Erik W. (2019). "Developing That Balance": Preparing and Supporting Special Education Teachers to Work with Paraprofessionals, Article. *Teacher Education and Special Education*, Vol. (42) issue: 2, 117-131.
- Cevriye E, Berrin Baydik, Şeyda Demir. (2013). Opinions of In-Service and Pre-Service Special Education Teachers on the Competencies of the Undergraduate Special Education Programs, *Educational Sciences: Theory & Practice - Educational Consultancy and Research Center*. *Winter*, 13 (1), 518-522.
- Cevriye ERGÜL, Berrin BAYDIK, Şeyda DEMİR (2013), *Opinions of In-Service and Pre-Service Special Education Teachers on the Competencies of the Undergraduate Special Education Programs, Educational Sciences: Theory & Practice - 13(1), winter, 518-522* © Educational Consultancy and Research Center.

دکتر صابره بذرافشان ، دکتر اسماعیل زارعی زوارکی ، دکتر پرویز شریفی درآمدی ، دکتر علی دلاور

Chang Zhu, Yonghong Cai (2013), *What core competencies are related to teachers' innovative teaching?* Asia-Pacific Journal of Teacher Education.

Chang Zhu, Yonghong Cai. (2013). What core competencies are related to teachers' innovative teaching? *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*.

Conley, Sharon; You, Sukkyung (2017), Key Influences on Special Education Teachers' Intentions to Leave: The Effects of Administrative Support and Teacher Team Efficacy in a Mediation Model, *Educational Management Administration & Leadership*, Volume: 45 issue: 3, page(s): 521-540.

Elizabeth E. Biggs, Carly B. Gilson (2019) "Developing That Balance": Preparing and Supporting Special Education Teachers to Work with Paraprofessionals, Teacher Education and Special Education: *The Journal of the Teacher Education Division of the Council for Exceptional Children*, Vol 42, Issue 2.

Eman al-zboon, (2014), professional competencies among pre-service teachers in special education from their perspectives, *general education journals* ,vol. 135, no. 1, fall.

Eman Al-Zboon. (2013). Professional competencies among pre-service teachers in special education from *their perspectives*, *general education journals*, Vol (135) no. 1.

Fatih Koca. (2018). Exploring the influence of professional development on teacher careers: *developing a path model approach*, Vol (16) No. 45.

Franz E. Weinert (2001), *Concepts of Competence*, Max Planck Institute for Psychological Research, Munich, Germany.

Ganesh, S. (2017). *Inclusive Education-Perception of Parents of Students with Special Needs in Segregated Settings in Dubai (Doctoral dissertation*, The British University in Dubai (BUiD).

Helen Huntly (2011), Beginning Teachers' Conceptions of Competence, *Journal of College Teaching and Learning*, January.

Jaewoo Choi 1 and Woonsun Kang, (2019), *Sustainability of Cooperative Professional Development: Focused on Teachers' Efficacy*, Sustainability.

Jonathan Chitiyo and Wayne Brinda (2018), *Teacher Preparedness in the use of Co-teaching in Inclusive Classrooms: TEACHER PREPAREDNESS IN CO-TEACHING*, Support for Learning, DOI: 10.1111/1467-9604.12190.

Meryam Ucar Rasmussen, Arzu KIS(2018), Qualification of subject teacher in special education school, *Journal of Education and Training Studies*, Vol. 6, No. 4; April.

Paul Vare, Grete Arro, Andre de Hamer &etc, (2019), *Devising a Competence-Based Training Program for Educators of Sustainable Development: Lessons Learned, Sustainability*, DOI: 10.3390/su11071890.

Rob L Martens, Jeroen J. G. Van Merriënboer(2002), *The Boundary Approach of Competence: A Constructivist Aid for Understanding and Using the Concept of Competence*, Human Resource Development Review.

Sumaryanta, Djemari Mardapi, Sugiman, Tutut Herawan (2018), Assessing Teacher Competence and Its Follow-up to Support Professional Development Sustainability, *Journal of Teacher Education for Sustainability*, vol. 20, no. 1, pp. 106ñ123.

Woolf, S. B. (2015). Special education professional standards: How important are they in the context of teacher performance evaluation? *Teacher Education and Special Education*, 38(4). 276-290.

Woolf, S. B. (2015). Special education professional standards: How important are they in the context of teacher performance evaluation? *Teacher Education and Special Education*, 38(4), 276-290.